LIMBĂ/VORBIRE VS. COMPETENȚĂ/PERFORMANȚĂ

Viorica MOLEA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: În perioada actuală, disputa continuă cu referire la termenii „limbă”/„vorbire” se produce pe fondul evoluțiilor constante și determinante pentru știința lingvistică, întrucât această dihotomie, stabilită și fundamentată de F. de Saussure, se află la temelia teoriilor și exegezelor ulterioare privind elementele corelative, dar și opozitive ale acesteia.

Corelația limbă – vorbire este explicată, valorificată, completată de numeroși savanți, astfel încât există mai multe interpretări edificatoare. În acest articol încercăm să ilustrăm opiniile unor lingviști notorii referitoare la variatele aspecte ale acestei dihotomii.

Cuvinte-cheie: *dihotomie, limbă, vorbire, normă, competență, performanță*

Abstract: Nowadays, the ongoing dispute concerning the terms “langue” / “parole” occurs on the background of constant and determinant evolutions for linguistic science, since this dichotomy, established and developed by F. de Saussure, is the foundation of subsequent exegesis and theories on both its correlative and oppositional elements.

The langue-parole correlation was explained, capitalized and built upon by many scholars, so there are several edifying interpretations. In this article we try to illustrate the opinions of some notorious linguists about the various aspects of this dichotomy.

Keywords: *dichotomy, language, speech, norm, competence, performance*

În perioada actuală, disputa continuă cu referire la termenii „limbă”/„vorbire” se produce pe fondul evoluțiilor constante și determinante pentru știința lingvistică, întrucât această dihotomie, stabilită și fundamentată de F.de Saussure, se află la temelia teoriilor și exegezelor ulterioare privind elementele corelative, dar și opozitive ale acesteia. „Dihotomia limbă – vorbire, care este deseori discutată atât în lucrările de lingvistică, având un caracter teoretic, cât și în lucrările cu caracter practic care pun probleme de metodologie a cercetării, pleacă, în liniile ei esențiale, de la Ferdinand de Saussure”, observă cercetătoarea N. Anghelescu. [1, p. 212] În linii mari, diferențele sau opozițiile fundamentale, în concepție saussuriană, sunt:

„1. *Limba* este un fapt social și esențial, *vorbirea* e unul individual și accesoriu – mai mult decât atât, mai mult sau mai puțin accidental;

2. *Limba* nu e o funcție a subiectului vorbitor, ea e un produs extraindividual (ceea ce Humboldt ar fi numit *ergon*, n.n.) pe care individul îl înregistrează pasiv; *vorbirea* e un act personal de voință și inteligență și, din acest motiv, imprevizibilă și inclasificabilă, nu poate fi obiectul lingvisticii;

3. *Limba* este un obiect de natură omogenă (deci poate fi studiată științific); ea „e un sistem de semne unde nu este esențială decât unirea dintre sens și imaginea acustică (semnificat/semnificant) și unde cele două părți ale semnului sunt în egală măsură psihice"; *vorbirea* este esențialmente eterogenă."[2]

Totodată, savantul stabilește o corelație dintre „aceste două obiecte", precizând că ele „sunt strâns legate și se presupun unul pe celălalt: limba este necesară pentru ca vorbirea să fie inteligibilă și să-și producă toate efectele; dar vorbirea- este necesară pentru ca limba să se instituie; istoric, faptul de vorbire o precedă întotdeauna [3, p. 43]... Există deci o interdependență între limbă și vorbire: limba este totodată instrumentul și produsul vorbirii. Dar asta nu le împiedică să fie două lucruri absolut distincte. [Idem, p. 44] Saussure delimitează limba de vorbire după un principiu destul de simplu, și anume, *social – individual*, definindu-le astfel: „*Limba* există în colectivitate sub forma unei sume de amprente depuse în fiecare creier, aproape ca un dicționar ale cărui exemplare, toate identice, ar fi repartizate între indivizi … În ce fel *vorbirea* este prezentă în această colectivitate? Ea este suma a ceea ce oamenii spun (...). În vorbire nu există deci nimic colectiv; manifestărilesunt individuale și momentane…"[Ibidem] Delimitându-le astfel, Saussure consideră că „limba, distinctă de vorbire, este un obiect care poate fi studiat separat." [4, p. 13] A. Martinet însă susține că această abordare saussuriană, deși utilă, poate duce la pericolul de a crede că vorbirea posedă o organizare independentă de limbă, așa încât „am putea, de pildă, să concepem o lingvistică a vorbirii pe lângă lingvistica limbii." [Idem, p. 15]

Corelația limbă – vorbire este explicată, valorificată, completată de numeroși savanți, astfel încât există mai multe interpretări edificatoare. Klinkenberg J.-M., bunăoară, relevă explicit: „Limba este componenta colectivă a limbajului, proprietatea comună tuturor celor care practică un cod dat: este un produs social(...). Vorbirea, dimpotrivă, este componenta individuală a limbajului: este actul particular prin care ne însușim limba." [5, p.74] Lucruri similare sunt explicate și de către alți cercetători, reliefând aspectul colectiv și individual al schemei propuse de savant: „Cum s-a observat, în teoria lui Saussure, definiția termenilor *langue* și *parole* pornește de la două considerente: raportul social – individual (sau, cum s-a mai spus, vorbirea „colectivă" și vorbirea „individuală") și raportul schemă – utilizarea schemei (sau formă – utilizarea formei)."[1, p. 212]

E. Coșeriu conturează principiile care ar trebui să stea la baza unei asemenea teorii, considerând că aceasta trebuie să țină seama de anumite „fapte": „a) că limba se prezintă ... ca proprietate a vorbirii; b) că ... se prezintă ca normă a vorbirii în conștiința fiecărui vorbitor și c) că se prezintă cu această obiectivitate cu care se prezintă în conștiința fiecăruia ceea ce este în realitate și concret, de fiecare dată individual, însă în același timp aparținând și altora…" [6, p. 30] Ilustrul savant nu este atât de categoric în delimitarea acestor două moduri de comunicare

și vine cu raționamentele sale, susținând că „…„limba” și „vorbirea” nu sunt momente succesive, ci simultane și inseparabile ale unei realități unice pe care o numim limbaj. „Vorbirea” există ca realizare a „limbii” și, pe de altă parte, „limba” nu există decât ca generalizare și sistematizare a actelor de vorbire...” [7, p.169] Prin urmare, conștientizăm faptul că E. Coșeriu are o viziune diferită de cea saussuriană, susținând că, de fapt, vorbirea este primară, iar limba este percepută în vorbire: „Principala „răsturnare” pe care o produce Eugeniu Coșeriu în gândirea limbii față de lingvistica saussuriană și care constituie, în esență, punctul de plecare în viziunea și teoria lingvistică a marelui savant este plecarea de la *parole* (vorbire) și nu de la *langue* (limbă), în termenii din interpretarea dihotomică a lui F. de Saussure”.[8, p. 220]

Dacă unii savanți au încercat să explice și să dezvolte abordarea saussuriană dihotomică a limbii, alții au transformat-o în trihotomie, „punându-se astfel problema rafinării formulei lui F. de Saussure.” [9, p. 19]. Primul a încercat L. Hjelmslev, prin proiectul teoretic în care se conturează nu două, ci trei aspecte ale limbii: *schema* (= limba) – *norma stabilită* – *vorbirea*. O încercare de a dezvolta o trihotomie în baza dihotomiei lui Saussure a făcut și E. Coșeriu, în studiul *Sistema, norma y habla*, în 1952. „Pornind de la Saussure, dar și de la Hjelmslev, Humboldt, Gablentz, Croce, Vossler, Buhler, Coșeriu consideră *norma* ca un element intermediar între *limbă* și *vorbire* (...)”[Idem, p. 20], iar *limba* o „concepe ca *tehnică*, sau mai bine zis ca *știință* (saber), arătând că, în realitate, nu învățăm o limbă, ci învățăm să creăm într-o limbă, cunoscând directivele, sistemul și elementele pe care sistemul ni le indică.” [Idem, p. 21]. Totodată, „sistemul și norma nu sunt realități autonome sau realități opuse vorbirii, ci forme, abstracțiuni, care se elaborează pe baza activității lingvistice concrete, în relație cu modelele pe care ea le utilizează. În concluzie, vorbirea cuprinde actele lingvistice concrete înregistrate în momentul producerii lor (...).” [Ibidem] Pe de altă parte, Coșeriu distinge, în cadrul dihotomiei, patru planuri de structurare: unul este „planul realizării (*vorbirea concretă* sau *vorbirea*) și trei planuri de tehnică propriu-zisă sau tehnică virtuală (*competența* ca atare): *norma, sistemul limbii* și *tipul lingvistic*)” [10, p. 275] „*Vorbirea*, precizează savantul, corespunde lui *parole* a lui F. de Saussure; *norma* și *sistemul limbii* corespund în ansamblu aproximativ conceptului saussurian de *langue*. *Tipul lingvistic*, în schimb, este un nivel de structurare neidentificat ca atare de Saussure.” [idem, p. 276]

Discuțiile privind unele concepte fundamentale în lingvistică precum *limbă – vorbire* au reliefat o altă corelație importantă în limbă, și anume cea de *competență* și *performanță*, importantă prin faptul că ea desfășoară, completează, edifică dihotomia discutată de noi, presupunând, în principiu, același lucru, fiind postulată de renumitul lingvist american N. Chomsky: „Una din contribuţiile

majore ale lui Chomsky la progresul teoriei limbii este dihotomia *competenţă-performanţă* (...)."[11]

E. Coșeriu aprecia această opoziție generată de dihotomia lui Saussure ca pe una fundamentală, care „are rădăcini foarte vechi în tradiție" și este „distincția atât de esențială și atât de curentă în lingvistica actuală între *limbă* – ca tehnică a vorbirii sau *competență lingvistică* – și *vorbire* ca realizare a unei tehnici lingvistice, sau activitatea lingvistică concretă: în termeni saussurieni, între *langue*și *parole*, sau, cu termenii folosiți explicit pentru aceleași fapte de către Noam Chomsky, între *competence* „competență" și *performance* „performanță"." [10, p. 9]

Cu originea în opoziția mai veche *limbă – vorbire*, dihotomia este definită astfel: „În accepţia lui Chomsky*(...)*, *competenţa lingvistică* este facultatea umană de a recunoaşte şi de a crea enunţuri corecte, iar *performanţa lingvistică* este deprinderea de a pune în practică această capacitate."[Moore Joshua] Astfel, mai expliciți termenii lansați de Chomsky ar fi: „prin *competență* se înțelege ansamblul regulilor necesare pentru a vorbi corect o limbă, iar prin *performanță*, enunțurile obținute prin aplicarea acestor reguli." [9, p. 19]

Competența lingvistică, înaccepția lui Ong, este dată de ansamblul posibilităților pe care le are un subiect vorbitor al unei limbi în ceea ce privește capacitatea de a construi și de a recunoaște fraze corecte din punct de vedere gramatical… *Performanța lingvistică* a vorbitorului unei limbi nu ține neapărat de competența sa lingvistică pe care o poate demonstra, ci de capacitatea de a pune „în joc" zestrea acumulată de termeni (semnificanți) și complexul de reguli pentru a obține sensuri noi. Performanța lingvistică mai reclamă și ansamblul cunoștințelor despre lume ale subiectului și o anumită practică în abordarea și gestionarea relațiilor interumane, care pot funcționa independent de competența lingvistică. [12, p.172-183]

E. Coșeriu leagă dihotomia vizată de gramatica generativă, fundamentată de N. Chomsky, relevând faptul că sintaxa ar fi de bază în lingvistica descriptivă, considerată chiar „disciplină primară a întregii lingvistici", și reflectând că „de fapt, în această orientare, cunoașterea lingvistică („competența" vorbitorilor) este identificată cu capacitatea de a forma propoziții..." [10, p.86]

O descriere explicită a fenomenului discutat aici o face I. Coteanu, din care aflăm că „…toți adepții gramaticilor generative pornesc de la sintaxă și continuă cu semantica (…)." Altfel spus, punerea în practică a *competenței* se realizează la nivelul numit *performanță*. Regulile de transformare sintactică, semantică și fonologică țin atât de structura de adâncime a limbii aflate la nivelul *competenței*, cât și de mărcile care arată rezultatul, deci de *performanța* considerată structură de suprafață. [13, p.21]

Astfel, competența lingvistică presupune cunoaștere lingvistică (*saber lingüistico* –CoșeriuE.), cunoașterea sistemului și a tot ce ține de sistemul unei limbi

istorice, a unei limbi în general, iar performanța înseamnă aplicarea în practică a acestei cunoașteri, adică vorbirea. E. Coșeriu se referea la *trei niveluri ale limbajului*, considerându-le, la fel, competențe: „Să numim competențele de acest tip – aici să spunem *tehnică* nu *dynamis*„faptul de a ști ceva care se aplică" – să le numim (...)*saber*. Avem deci o competență *elocuțională:* a ști să vorbești în general(...); o competență *idiomatică*: a ști o limbă; și o competență pe care eu o numesc *expresivă*: a ști să vorbești în situații determinate(...) adică a ști să construiești discursuri."[6, p. 33]

Trebuie să precizăm că o comunicare se mai poate baza și pe un alt tip de cunoaștere, nu doar lingvistică, pe cunoaștere extralingvală, adică socială, politică, etno-culturală etc. De aceea competența ar putea avea și alte accepții decât cea lingvistică:„Cercetările ulterioare, susține Negrescu-Babuș I., disting în afara competenței lingvistice și o *competență comunicativă* sau *pragmatică*, concept introdus de Dell Hymes. Acesta „se întemeiază pe ideea că producerea și interpretarea enunțurilor nu este guvernată doar de un sistem de reguli gramaticale, ci și de un sistem de norme și convenții determinate social și cultural(...)" [14, p.107] Competența comunicativă, notează Moore J., „acoperă, în realitatea vorbirii, trei categorii distincte de abilităţi comunicative specific umane: a) *competenţă lingvistică*; b) *competenţă sociolingvistică* şi c) *competenţă strategică*."[11] Negrescu-Babuș I. distinge și alte tipuri de competențe, cum ar fi „competența enciclopedică", definită ca „un ansamblu foarte vast de informații extralingvistice care au legătură cu contextul enunțării (...)"; [ibidem] „competența logică", cu descrierea a două tipuri de logică: *formală clasică* (...) și *naturală*, specifică raționamentelor făcute în limbajul natural (...) etc. [14, p.108]

Pe de altă parte, conceptul de *competență lingvistică* a fost continuu dezvoltat de lingviști, astfel încât unii autori disting și alte dimensiuni ale acestuia. De exemplu, *competența semiolingvistică*, fiind „rezultanta a trei componente, care se combină în aceeași instanță de discurs (Charaudeau P., p. 86): a) *competență lingvistică*, care este constituită din patru niveluri (enunțiativ, argumentativ, narativ și retoric) (...); …b) *competența situațională*(...), formată din situații sociolingvistice codificate (p. 519)…; c) *competența discursivă* (...), constituită din strategii discursive (…)". [15, p.520]

O distincție deseori operată în lingvistică este și cea dintre *limbă* și *limbaj*, o corelație, la fel, cu origini adânci, cu referințe interdisciplinare. *Limba*, după cum am menționat anterior, este totalitatea mijloacelor lingvistice la nivel fonetic, lexical, gramatical, întrunite într-un sistem ordonat și coerent, stabilite din punct de vedere istoric și existente în mod obiectiv, pe când *limbajul* este o modalitate de comunicare între oameni prin intermediul atât al mijloacelor verbale (lingvistice), cât și al celor nonverbale și paraverbale. Limbajul presupune o conjugare dintre limbă și vorbire; el reprezintă o individualizare a limbii, vorbirea umană fiind,

mai curând, produsul unor relații și efecte psihologice decât lingvistice. „Studiul limbajului, precizează Saussure, comportă deci două părți: una esențială, are drept obiect *limba*, care este socială în esența ei și independentă de individ; acest studiu este numai psihic.; cealaltă, secundară, are drept obiect partea individuală a limbajului, adică *vorbirea*, inclusiv fonațiunea: ea este psihofizică." [2, p. 57] A. Martinet vede limbajul, înainte de toate, „ca un instrument de comunicare" și, fiind „identic în funcţiile sale, diferă de la o comunitate la alta astfel încât el nu poate funcţiona decât între membrii unui grup dat." [4]

Lingvistul V. Pavel corelează noțiunea de limbaj cu conceptul de vorbire: „Considerat ca activitate, limbajul, la nivel universal, este *vorbirea* (în general) (...), este *competență educațională* „a ști să vorbești în general…"[8, p. 221] E. Coșeriu delimitează astfel vorbirea de limbaj: „Și oricum, trebuie să distingem, și în acest caz, între limbaj și vorbire (sau uz al limbajului). *Vorbirea* poate fi adevărată sau falsă, precisă sau imprecisă, clară sau obscură (...); dar *limbajul* nu poate fi nimic din toate astea. Limbajul (…) se înfățișează ca totalmente nedeterminat."[7, p. 158] Totodată, savantul definește sugestiv limbajul: „De fapt, limbajul e „intențional" – adică activitate motivată prin scopuri și nu condiționată prin natură (de „cauze") (...), ca activitate prin care se creează semnificate (și expresii ce le corespund). Cu privire la aceasta, Humboldt a caracterizat limbajul ca *energeia* în sens aristotelic, altfel spus, ca activitate liberă sau creatoare. De fapt, limbajul este la origine creație de semnificate (și expresii) care se pot folosi mai târziu în conversația practică a omului cu alți oameni și în acțiunea sa în lume." [Idem, p.144]

Ca o concluzie la cele discutate, dihotomia limbă/vorbire sau varianta completată a acesteia, competență/performanță, considerată atât ca opoziție, cât și ca o corelație, constituie elementul-cheie al lingvisticii din punctul de vedere al funcționalității ei. Limba, după cum spuneam, constituie sistemul, cel mai înalt grad de abstractizare, pe când vorbirea este materializarea limbii, aspectul ei funcțional.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANGHELESCU N. Limbă și vorbire. În Tratat de lingvistică generală. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p. 211-220.
2. SAUSSURE F. Curs de lingvistică generală. Iași: Polirom, 1998, 432 p.
3. SAUSSURE F. Fundamentarea structuralismului și a semiologiei. Dihotomia limbă – vorbire. [online] http://ro.scribd.com/doc/128245560/Curs-Saussure-2012 accesat: 19.05.13.
4. MARTINET A. Lingvistica, limbajulşilimba. [online] http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dominte/2-7.htm accesat: 18.11.14.

5. KLINKENBERG J.-M. Inițiere în semiotica generală. Traducere și cuvânt înainte de Marina Mureșanu Ionescu. Indice de noțiuni de Cristina Petraș. Iași: Institutul European, 2004, 444 p.
6. COȘERIU E. Prelegeri și conferințe. Institutul de Filologie Română „A. Philippide". Iași: F.C. Dosoftei S. A., 1994, 180 p.
7. COȘERIU E. Omul și limbajul său. Iași, Editura Universității A.I. Cuza, 2009, 465 p.
8. PAVEL V. Interpretarea inovațiilor din perspectiva lingvisticii vorbirii. În Omagiu profesorului și omului de știință Anatol Ciobanu. Chișinău: CEP USM, 2004, p. 220 – 224.
9. FRÂNCU C. Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru. Iași: Casa Editorială „Demiurg", 1997, 208 p.
10. COȘERIU E. Lecții de lingvistică generală. Chișinău: Editura Arc, 2000. 300 p.
11. MOORE J. [online] https://ro.scribd.com/doc/203136415/Copetenta-Si-Performanta accesat: 12.10.14.
12. ONG J. W. OralityandLiteracy. The Technologizing of theWord. London and New York: RoutledgeToylor& Francis Group. 2002, 193 p. [online] http://dss-edit.com/prof-anon/sound/library/Ong_orality_and_literacy.pdf accesat: 25.02.14.
13. COTEANU I. Lingvistică și filologie. În cartea Crestomație de lingvistică generală. București: Editura Fundației „România de Mâine", 1998, p. 7-35.
14. NEGRESCU-BABUȘ I. Competența vorbitorilor. În Buletinul Institutului de Lingvistică. Chișinău, 2006, nr. 5-6, p. 107.
15. ROMEDEA A.-G. Competența comunicativă. În Strategii discursive, vol. VIII, partea I, Chișinău, 2006 (Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului Eugen Coșeriu, Ediția 2005, p. 518 – 522).